

Çukurovalı İki Âşık Vahap Kocaman ve Kul Mustafa İle İlgili Anılar

Metin AKAR*

Âşık öldü diye selâ verirler
Ölen hayvan olur âşıklar ölmez
– Yûnus Emre

Özet: Çukurova, âşıklık geleneğini günümüzde sürdüren bölgelerimizdendir. Makalede, yakın zamanlarda vefat eden halk ozanı Abdülvahap Kocaman ve Kul Mustafa ile bu makalenin yazarının tanışmalarının kısa anlatımına ek olarak Vahap Kocaman'dan yapılan bir atışma ve muamma derlemesi de söz konusu edilmiştir. Atışma, Abdülvahap Kocaman ile Âşık Ülhamî (daha sonra: İlhamî) arasında yapılmıştır. Halk ve Dîvân edebiyatlarımızda görülen muamma, muamma asma ve çözme geleneği de Vahap Kocaman'dan derlenen anılarla örneklendirilmiştir. Makalede ayrıca âşık edebiyatımızın lebdeğmez türüne ait bir örnek de mevcuttur. Abdülvahap Kocaman ile atışan Âşık Ülhamî ile Âşık İlhamî'nin aynı ozanın iki ayrı mahlâsı olduğu da ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Âşık Vahap Kocaman, Âşık Kul Mustafa, Âşık Ülhamî/İlhâmî, atışma, muamma, lebdeğmez*

Memories about Vahap Kocaman and Kul Mustafa, two Ashik from Çukurova

Abstract: Çukurova is one of the regions where the tradition of ashik still exists. The article shortly covers the meeting of the author, recently deceased Abdülvahap Kocaman and Kul Mustafa. The work also involves an aytys and muamma from Vahap Kocaman. The aytys occurred between Abdülvahap Kocaman and Âşık Ülhamî (later known as: İlhamî). Examples are given about the tradition of muamma, muamma asma and

---

*Prof.Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, İstanbul/TÜRKİYE, metinakar@aydin.edu.tr

their analysis –seen in Turkish folk and divan poetry— by compiling memories of Vahap Kocaman. Moreover, an example of *lebdeğmez* —a form of Turkish minstrel literature— is given. Furthermore, it is stated that Âşık Ülhâmi and Âşık İlhamî are two different aliases of the same poet who attended to an *aytysh* with Abdülvahap Kocaman.

Keywords: *Âşık Vahap Kocaman, Âşık Kul Mustafa, Âşık Ülhâmî/İlhâmî, aytysh, muamma (religious riddle), lebdeğmez (a poetry style)*

1974 yılında, yöneticilik ve öğretmenlik yaptığım Adana Ayaş Koleji öğrencilerinin “folklor gecesi” için, Çukurovalı âşıklardan Abdülvahap Kocaman ile Kul Mustafa’yı Adana’ya, okulumuza davet etmeyi kararlaştırmıştık. Ulu ozan Abdülvahap Kocaman’ın ikamet adresini tam olarak öğrendikten sonra, bir Kurban bayramının üçüncü gününde, kolejin minibüsü ile yola çıktık. Davet ekibimizde okul müdürü Elizabeth Ayas Hanım, onun küçük kızı Sibel (o zaman 5-6 yaşlarında idi), İngilizce öğretmenlerimiz Bay ve Bayan Hörst de vardı. İngilizce öğretmenlerimiz, bir Türk köyü görmek istedikleri için grubumuza özellikle katılmışlardı.

Bir saatten fazla yol aldık. Minibüsün sayacına göre Kadirli’den sonra yaklaşık 23 kilometre yol kat etmiş ve âşığın ikamet yeri olan Avluk (yeni adı Koçlu) köyüne yaklaşmıştık. Hiçbir işaret ve levha yoktu. Köy de ortalıkta görünmüyordu. Yol kenarındaki bir dükkânın önünde mola verip bakkaldan Avluk köyü nerede, diye sorduk. Dışarı çıkıp, bizi arkasına takıp, eliyle 100-150 metre ileride, yolun gerisinde olan kayalıkları gösterdi, “Bu kayaların arasında kestirme yol var. Buradan çabucak Avluk’a inersiniz. Ama siz, bilen biri olmadan o yoldan gidemezsiniz. En iyisi mi siz arabanızla yavaşça aşağıya sallanın, yol sola döner, onu takip edip bu kayalıkların burnuna, ucuna ulaşırsınız; oradan da sağa bükülüp kayaların eteğinden gidin, dosdoğru Avluk’a varırsınız.” dedi. Şoförümüz Şuayip yolun hâlini sordu. Bakkal, o yola araçla hiç gitmemiş olacak ki, “Eyi herhalda.” dedi.

Uzun ve yorucu bir yürüyüşten sonra nihayet Abdülvahap Kocaman’ın ev(ler)i göründü. Önce bir köpek karşıladı bizi “hoş

gelmediniz” der gibi. Onun sesini duyan güler yüzlü âşık kapıya çıktı. Köpeği azarladı. Bizi buyur etti. Bahçede kendimizi tanıttık. Bizi, bir gözden ibaret olan “misafir evi”ne aldı. Hoşbeşten, ziyaret sebebimizi açıkladıktan sonra resmî davetimizi beyan ettik. Abdülvahap Bey memnuniyetle kabul etti. Randevu gün ve saatimizi de sıkı sıkı tembih edip rahatladık.

Abdülvahap Bey izin isteyip dışarı çıktı. Bir süre sonra geri döndü. Arkasından oğlu, elinde sofraya altı örtüsü ve üzeri yiyeceklerle dolu büyükçe bir sini ile geldi. Örtü itina ile yere serildi. Üzerine sini kondu, sahanların kapakları açıldı. Odayı mis gibi bir kavurma kokusu sardı. Buyur ettiler. Hep birlikte sininin etrafına oturduk. Abdülvahap Bey, kavurmanın kurban etinden yapıldığını söyleyip, “Haydi bismillah, buyurun!” diyerek yemeğe başlamamızı istedi. Bu sırada Bayan Hörst, yemek hakkında bilgi istedi. Elizabeth Hanım onlara, İngilizce olarak, kavurmanın kurban etinden olduğunu anlattı. Birden İngiliz hocaların ikisinin yüzü asıldı. İkrandan hoşlanmadıkları anlaşılıyordu. Dinî bir kural ve tören gereği kesilen hayvanın etini yemek istemiyorlardı. Ev sahibi, İngiliz misafirlerin neden yemek istemediklerini sordu. Sıkılarak izah ettik. Abdülvahap Bey çok ciddi bir yüz ifadesi ile misafirleri süzdü, pencereye doğru döndü. Elini uzatıp bir bohçanın içine daldırdı ve oradan bir tabanca çıkarıp sofraya koydu. Sonra, yine aynı ciddiyetle, “İsteyen yemek, isteyen kurşun yesin. Tercih sizin.” dedi. Elizabeth Hanım, ev sahibinin söylediklerini İngiliz öğretmenlere tercüme edince hocaların benzi uçtu. Alelacele yemeğe saldırdılar. Önce kenarından azar azar, sonra iştahla, afiyetle yediler. Abdülvahap Bey kahkaha ile gülüyordu. Evine gelen misafirleri doyurmanın mutluluğunu yaşıyordu. Silah bir oyundan başka bir şey değildi. İkrama icabet ettirmenin Abdülvahap Kocaman’cası idi.

Yemekten sonra izin isteyip vedalaştık. Davetimizi yineledik. Arkadaşı Kul Mustafa’yı da davet edeceğimiz bildirdik. O zaman daha bir heyecanlı olarak gelmeyi vaat etti. İlahiyat Fakültesi öğrencisi olan oğlu bizi kayaların üstünden aşırıp on dakikada ana yola ulaştırdı. Meğer yol ne kadar yakınmış. Ana yolun kenarında minibüsümüzü bekledik. Sonra Adana’ya döndük.

Bir başka gün de, aynı geceye davet için Âşık Kul Mustafa'nın evine gittik. Kul Mustafa, Adana'nın Yüreğir ilçesine bağlı Buruk köyünde ikamet ediyordu. Evinde bulduk. Daveti tebliğ edip döndük.¹

Folklor gecesinin akşamında, kolejdeki odamda âşıklarla buluştuk. Abdülvahap Kocaman'ın o günlerde,

İstiklâl harbinde biz bu vatani
Başı başa vere vere kurtardık
İnanmazsan git konuşur atanı
Kara günler göre göre kurtardık

diye başlayan, çok meşhur olan bir şiiri vardı; vatani nasıl kurtardığımızı anlatıyordu. Adana'da bu şiiri sanırım duymayan, bilmeyen yoktu. Adana'nın düşman işgalinden kurtuluş yıldönümlerinde, her 5 Ocak'ta, ana caddelerin birine büyük ve yüksek bir platform kurulur, nutuklar orada verilir, konuşma sesleri adeta bütün şehirde duyulurdu. 5 Ocak'ın en popüler adamı Abdülvahap Kocaman² olurdu. Bu yazıdaki fotoğrafında olduğu gibi, mahallî kıyafetiyle kürsüye çıkar, gür sesiyle döne döne meşhur şiirini okurdu. Odamda misafir olduğu o akşam bu şiirini yakından duymak istediğimizi, gece, öğrenci ve konuklara da okumasını rica ettim. Hemen oracıkta bana bu şiiri üzerine basa basa okudu. Heyecanla dinledim. Sonra cebinden aynı şiirin daktilo edilmiş ve imzalı bir nüshasını bana hediye etti. Çok sevindim. Tekrar tekrar teşekkür ettim. Sonra üçümüz akşam yemeğine çıktık. [Anılarımızın bu kısmını daha önce ayrıntılı olarak neşretmiştik (Akar, 2014:123-128).]

Okula geldiğinde her iki ozanla sohbet etme imkânımız oldu. Abdülvahap Kocaman'ı eskiden de tanıyorduk.

¹ Kul Mustafa'nın asıl adı ve soyadı Mustafa Düşmez'dir. 1930 yılında Buruk köyünde doğmuştur. Bu ozanımız hakkında Nazan Kutlusoy, Buruklu Âşık Kul Mustafa, Hayatı - Şiirleri - Atışmaları - Halk Hikâyeciliği, Derleme- İnceleme adlı yüksek lisans tezi hazırlamıştır (T.C. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Adana 2006). Teze, <http://wwwv.belgeler.com/T3lg/131x/buruklu-asik-kul-mustafa-hayati-siirleri-atismalari-halk-hikayeciligi-derleme-inceleme-buruklu-asik-kul-mustafa-the-life-poems-bickering-folk-tales> adresinden ulaşılabilir.

² 1930 yılında doğup 14 Ağustos 2005 tarihinde, doğduğu köy olan Avluk'ta vefat eden, kabri Kadirli Asrı Mezarlığında olan ozan hakkında fazla bilgi için bkz.: Halil Atılğan, Kadirli Abdülvahap Kocaman Hayatı- Sanatı-Şiirleri, Ankara 1999.

Kul Mustafa'yı o gün daha yakından tanıma şansımız oldu. Konuşmalar sırasında söz "muamma"dan³ açıldı. Vahap Kocaman, aşağıdaki muammayı nasıl çözdüğünü şöyle anlattı:

Asılan muamma şuydu:

Siyah mıdır, yeşil midir, mavi midir, elâ mıdır
Muhabbeti nakış nakış, gören göze selâ mıdır
Arzuhaldır A'dan Z'ye bir tomurcuk gül misâli
Akça ceylan derisinde bazen Tanrı kelâmıdır

Bana 15 dakika düşünme payı verdiler.

Cevabını bildirdim:

Besmele çekerek âşık kalemi aldı destine
Aşkı mürekkep yaptı yazdı kâğıdın üstüne
Bazen ceylân derisine bazen deve kemiğine
A'dan Z'ye yazıdır arzuhal, yazdı gönderdi dostuna
-YAZI-

Abdüvahab Kocaman'a sorduk:

-Çözdüğünüz başka muamma var mı?

-Evet. İki defa asılan, çözülemeyen, cevabı "ayna" olan muammayı ben çözdüm.

-Hiç yurt dışına çıktınız mı?

-Evet. T.C. Turizm Bakanlığı Halk Oyunları, Halk Türküleri ve Halk Ozanları Federasyonu Başkanlığı'nın daveti ile Almanya'ya gittim. İran Kültür Müsteşarlığı'nın davetlisi olarak İran'a gittim. Ben insanlıktan anlamaz adam değilim; Avrupa'da medeniyeti sevdim.

-Halk ozanlarına devlet nakdî yardım yapıyor mu?

-Devlet yardımı yok. Yıllar "aferin" ile geçiyor.

Bir futbolcu ayağında, boksör kolunda milyonlar kazanıyor.

³ Merhum Prof. Dr. Erman Artun "muamma" hakkında şunları yazmıştır: Eskiden köylerde, kasabalarda kahvehanelere asılan bir muammadan oraya bir âşığın geldiği anlaşılırdı. Eğer muammayı çözen olmazsa âşık, nazımla muammayı dinleyicilerin önünde çözer, toplanan bütün parayı alırdı. ...Muamma bir levhaya yazılır, yarışmanın yapılacağı kahvenin en göze çarpan yerine konulur, etrafı ... süslenirdi. Muammanın çözüm şekli, yazarı tarafından mühürlenmiş bir zarf içinde kahveciye teslim edilirdi. Muammanın çözüleceği gün veya gece, hazır bulunanlardan durumu uygun olanlar, muamma tepsisine paralar, ağır kumaşlar atarlardı. Eğer muamma çözülsün, bu para âşıklar reisine verilir, o da arkadaşları arasında bunları bölüşürdü (Artun, 2013:8).

Halk ozanları ise perişan hâlde. Halk ozanı halkının dilidir, tercümanıdır. Ama ...

Atışma, eski tabiri ile “mu‘aşere”, genellikle iki halk ozanının (âşığın), herhangi bir yerde, tercihen halk ve ozanlar huzurunda, âşıklığın bu konudaki tarihî veya yöresel kurallarına uyararak, yüz yüze yaptıkları sanat yarışıdır. Türk kültürünün bir ürünü olan “âşıklık geleneğinin yaşadığı hemen hemen her yerde bu tür karşılaşmalar yapılmaktadır. Bu sanat yarışı için Türkiye’de “atışma”nın yanı sıra “karşılama”, “deyişme” ve “karşıberi” gibi terimler kullanıldığı bilinmektedir (Artun, 2011:1). Kazak Türkçesindeki “aytıs” ile Kırgızlardaki “aytış” da “atışma”yı ifade eder.

Vahap Kocaman’a sorduk:

-Bir ozanla atıştınız mı? Örnek verebilir misiniz?

-Çok atıştım. Karşılı Âşık Ülhamî⁴ ile atışmamız şöyleydi:

Aldı Ülhamî:

Vahap benim ile girme meydana
Bu meydana seni tez çıkarırım.
Doksan dokuz âşık kovdum meydana,
Bir de sen gidersen yüz çıkarırım.

Aldı Vahap Kocaman:

Yazdım şiirimi eyledim beste
Bugün söz içinden söz çıkarırım.
Ben bir hızarıcıyım, sen bir kereste
Biçerim ortandan saz çıkarırım.

⁴ Karşılı öğretmen, gazeteci ve müzik yapımcısı olan ve Ülhamî ile radyo programları yapan Sayın Salih Şahin’in bildirdiğine göre Âşık Ülhamî’nin asıl adı soyadı Hamit Demir’dir. 1932 yılında Kars’ın Arpaçay ilçesi, Büyük Çatma köyünde doğmuştur. Yoksul bir aileye mensuptur. Ekonomik sıkıntıları, çevre baskısı, analığı ile geçinememiş sebepleri ile babasından da izin alarak köyünden Kars’a taşınır. Kars’ın tanınmış halk ozanlarından Âşık Gülistan ile Âşık Bayram’dan ders alır, onlarla dolaşır. Türkü ve atışma hünelerini öğrenir. Askerlik için gittiği Kore’de savaşmış, savaşın sıkıntıları, vatan hasreti ve unutamadığı yoksulluk sebebiyle bunalır, sazına ve şiire daha bir sıkı sarılır. Kendi ifadesine göre “bâdeli âşık”tır. Daha köyde iken, uykusunda “aşk bâdesi” içer, ilham alır. İlk mahlası Karaçalı’dır. Sonra Ülhamî ve İlhamî mahlaslarıyla şiirler söylemiştir. Çağdaş halk ozanları arasında, atışmalarda irticalen söylediği şiirleri meşhurdur. Atışma türünün mübah gördüğü edepsiz ifadelere tenezzül etmemiş, edebi elden bırakmamıştır. Tatlı dilli ve sempatik bir kimse olduğundan çevresinden sevgi ve saygı görmüştür. Yurt dışında Türkiye’yi defalarca temsil etmiştir. Yurt içinde de pek çok birincilikler kazanmıştır. TRT Kars İl Radyosu’nda mahallî sanatçı olarak görev almıştır. Plak ve bantlar doldurmuştur. Ancak bu işler geçimini temin edecek derecede kazanç sağlamadığı, halk şairlerine rağbet azaldığı için Kars’ı terk edip Gebze’ye yerleşmiştir. Evlenmiş, dört çocuğu olmuştur. 1987 yılında Gebze’de vefat etmiş, orada defnedilmiştir (Şahin, 2013:359).

Aldı Ülhamî:

Vahap beniminen gitme tikine
Yola doğru yürü, sapma ekine.
Sen pamuk yığını ben bir makine
Atar eğiririm bez çıkarırım.

Aldı Vahap Kocaman:

Kimseye söyleme kötü kelime
Ben kötü kelime almam dilime.
Eğer bir kuyruğun geçse elime
Vurur yerden yere toz çıkarırım.

Aldı Ülhamî:

Sanma beni doğru yoldan saparım
Dinim haktır ulu Hakk'a taparım.
Ben doktorum ameliyat yaparım
Kaşını yaparken göz çıkarırım.

Aldı Vahap Kocaman:

Yareliyim yarelerim elleme,
Ben âşığım beni deli belleme.
Turhal'da yapıldım şekerim deme,
Tahlilini yapar toz çıkarırım.

Aldı Ülhamî:

Sen Âşık Ülhamî sanma ki bekçi.
Bu dünyaya gelen boş bir emekçi.
Baban çingenedir anan elekçi
Ben seni çadırdan tez çıkarırım.

Aldı Vahap Kocaman:

Senin aklın yetmez üçünen beşe
Kısır aklıninan çıkma teftişe.
Yük yükler de bir sürersem yokuşa
Arkandan havalı gaz çıkarırım.⁵

---

⁵Sayın Ahmet Özdemir bir yazısında İlhamî Demir için “Âşık İlhamî Demir şiir yazmazdı, şiir söylerdi. Bu sanatta büyüklüğünü gösterirdi ama söylediği şiirler anında yazıya geçirilmediği için kaybolur giderdi.” diyor. Muhtemelen bu atışma da “unutulanlardan”dır (Özdemir, 2016).

Yukarıda da açıkça görüldüğü üzere âşıklık geleneğimizin önemli unsurlarından olan “atışmalarda rakibin yetersizliği kanaatini dışı vuran, küçümseyen, böylece onu kızdırarak dikkatini dağıtma ve çaresiz kalmasını hedef edinen, hatta aşağılayıcı ifadeler kullanarak kızdıran, kural dışına çıkmaya zorlayan bir üslûp” hâkimdir.

Atışmalar çok hararetlenip ustalık gösterisi hâlini aldığına “lebdeğmez” tarzına da başvurulur (Artun, 2011:1). Bu işte oldukça tecrübeli olan Vahap Kocaman’dan, lebdeğmez türüne örnek istediğimizde bize aşağıdaki meşhur örneği not ettirmişti:

Değerde değmez
Değmezde değer
Vallahda
değmez Billahda
değer Anada
değmez Babada
değer

Bu metin aynı zamanda bir muammadır ve cevabı da, “dudak”tır.

Âşık Kul Mustafa, Vahap Kocaman’a göre daha sakin, düşünceli ve sessizdi. Vakurdu. Kendisinden hiç atışmalara katılıp katılmadığını sormadık. Çünkü Vahap Kocaman sesiyle her yeri dolduruyor, “sazı elden bırakmıyordu”. Sonraları araştırmalarımızda Kul Mustafa’nın demir leblebi gibi sözlerini, rakiplerine yüklenişini okuyunca hayretler içinde kaldık. Ayrıca onun, âşıklık ve buna bağlı olarak “atışma” geleneğinin yaşatılmasında emeği, şöhreti ve kudreti olan Çukurovalı âşıklardan birisi olduğunu gördük. Kul Mustafa’nın Âşık Feymanî (s.8-9, 9-10, 13- 14, 28-30, 34), Âşık Ahmet Çıtak (s.26-28), Âşık Müdamî (s.28), Âşık İmamî (s.30-31, 31-32), Âşık Tanrıkulu (31-32) ile atışmalarının bulunduğu makale bunun delilleriyle doludur (Artun, 2011:8-34).

O mütevazı folklor gecesinden elimizde âşık Kul Mustafa ile birlikte çektiğimiz fotoğraf ile Vahap Kocaman’ın imzalı şiiri ve bu yazıya konu olan şiirler kaldı.

Resim 1. Merhum ozan Abdülvahap Kocaman mahalli kıyafetiyle

Resim 2. Buruklu merhum âşık Kul Mustafa ile Metin Akar

*Resim 3. Avluk köyünde davet ekibimiz ile merhum
Abdülvahap
Kocaman (keçiyi tutan), oğlu (sol başta) ve akrabaları
(sağdan üç kişi)*

Kaynaklar

- Akar, Metin. (2014). *Magrib'den Maşrıka, -Türk Gözüyle-*, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Artun, Erman. (2011). "Çukurova Âşıklık Geleneğinde Atışma", 8.Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, 21–24 Kasım 2011, İzmir (Bildirinin yayım adresi: http://turkoloji.cu.edu.tr/ HALK%20EDEBIYATI/erman_artun_cukurova_atisma.pdf Erişim: 29.04.2017.
- Artun, Erman. (2013). *Âşık Edebiyatı Metin Tahlilleri*, 3. Baskı, Adana: Karahan Kitabevi.
- Özdemir, Ahmet (2016). "Âşık İlhamî", *İstanbul Gazetesi*, 2 Mart 2016, İstanbul <http://www.istanbulgazetesi.com.tr/asik-ilhami/> Erişim: 09.05.2017